

شد بطبق پستہ شکر شکن
 چربی چلغوزہ از انجا که اوست
 سرخی ما بود ز عناب کم
 سایگی از پر تو مجلس بتاب
 پیچ کسے آب ز آبے نخورد
 قمقمت بے ادباں کرده نار
 بود ہم از مسوہ ہندی بے
 موز کہ ہمسایگی بہ ^{بہ} نمود
 نقل ازیں گو نہ دل آسا و نغز
 بہر زمین بوس لبالب دہن
 چرب زباں بود و سے زیر پوست
 سرخی خود کرد قزوں دمبدم
 سایہ ہی حُست در آن آفتاب
 سیب شد از بس خجلی سرخ وزر
 شد ہمہ دنداننش بدامن ثناء
 کاں مزہ را نام نداند کسے
 بہ بتری بود اگر بہ بنود
 بادہ کزو پرورشش آید بجز

صفت بادہ کہ بینی چو خط بغدادش

بے سوادیش بخواں نسخہ آبِ حیاں

مے کہ عرق از تن مڑاں کشید
 پیش چپاں گوہر یا قوت رنگ
 بس کہ زہر کف گہرا نگیز گشت
 تند کمیخت کہ ہنگام جوشش
 گوہر ہر مرد شد از وسے پدید
 کوہ زدہ بر سر یا قوت سنگ
 معبرش از معبر دریا گذشت
 کف بلب آورد و شد اندر خرویش

از سر چو شش ہم گسبند نمود
 گر چه که میدان بی از شیشه بود
 اوز عمل کرده بے زرد پست
 آمد بر شیشه مسکین شکست
 مے که از و صد ہنرا نگیختہ
 موسے بمویش ہنر بجیتہ
 بہر دہن ہاے چو انگشتریں
 ساختہ از عمل مصفا نگیں
 بود بر آتش قدمش دیر پائے
 ز اش د مید آبلہ سرتاب پائے
 نام حرام ارچہ برو شد ڈبال
 ہر چہ نمک خورد ماں خرحلال
 لاجرم او داشت نمک را عزیز
 حرمت او داشت ہمہ خلق نیز
 طرفہ سہمی کہ بہر دستگاہ
 حق نمک او ازیں ساں نگاہ

وصف قرابہ کہ بہر سرم دختر رز

نشیہ خانہ است ببالا ستر نشداں

سینہ مستربہ بر آورد شور
 و از خس و چشم بدیاں کرد کور
 راست چو دریا ز برون ڈول
 دوز دروں آشتہ خس از بڑوں
 ہر کہ گذر کرد گئی در رہش
 غرقہ شد از آب بزیر کمش
 گرچہ ز پیری سہرا و پنہ گشت
 ہم زمی و جام نہ اند گذشت
 پڑشدہ تالب زمی و گشت مت
 ریختہ از سینہ بڑوں ہر چہ مت
 بستہ میاں را کمر از غسل
 طرفہ کہ در زیر قبائش کمر

زنگِ خضر وادہ ز سبزی برش	ناینرہ چشمہ حیواں سرش
مطلبی روئے بخدمت ہند	ہم بکنت خدمت وہم می دہ
خونِ دیش گرچہ بسا غوری	ہم نکشد سرتو اصنع گری
سحل کہ در سنگ دروں آمدہ	حل شدہ زان شیشہ بروں آمدہ
سنگ بے ہست کہ یا قوت دہ	شیشہ کہ دیدست کہ یا قوت زہ

سخن از وصفِ صراحی کہ گراں نازک را

در گلو دست زنی خویش بر آید ز وہاں

بس کہ صراحی طلب گشت صاف	بان درو دیدہ شد اندر طواف
گوئی از او صاف صفایش از بروں	بادہ برن بست صراحی دروں
حاملہ و جز خلف ازوے تراو	گرچہ پیش حل کنند برفساد
کرده درو دائرہ دور شراب	خیمہ آن دائرہ گشته حباب
در شکم او کف صافی گسر	از ہوس بادہ شدہ شیشہ گر

سخن از وصفِ پیالہ کہ ز بس جنبش خوں

خون قرابہ سوی اوست ہمہ وقت کشاں

شکل پیالہ چو فلک گاہ دور	ز وہم ہر مردم ہشیار جو
--------------------------	------------------------

گشت لبالب ز مئے جانِ سرشت
 کرنِ حدیثِ از لبِ جوئےِ مہشت
 جاں بلبش تا نرسید از طلب
 بر لبِ جانان نرسا نید لب
 نوشِ لبش زان مئے نوشین کہ خورد
 نوشِ لبانِ را ہمہ لبِ نوش کرد
 بس کہ خورد بادہ نداند ستاد
 تاش نگیری نتواند ستاد
 مے بدلِ آبِ فرورِ نختہ
 د آب بے پہچ نیا میختہ
 بادہ تو گوئی کہ درواز صفا
 ہست معلق بمبیانِ ہوا
 کرد چو ساقی شمشِ زیر دست
 رفت ز ہرستِ بزرگالِ شست
 دستگے یافتہ در خورد و خویش
 کردہ پیشش ہمہ کس دست پیش

صفتِ ساقیِ رعنا کہ کند مستانِ اُ

بیک مد شد خود ہمیش مست و غلطان

ساقیِ صوفی کُش و مردم فریب
 برون بیک غمزہ ز عالمِ تکیب
 خمِ جسمِ آویختہ جعدِ شمش
 یک خم و صد بر شکنانِ بر شمش
 ز گس نازندہ اوسیم با
 نیچے از خواب و دگر نیمہ ناز
 گرچہ کہ چشمش شدہ با خوابِ حفت
 لیک گہفتہ چشمشِ نخت
 ہر ہمہ را سرمہ و ہر شراب
 ہکس چنان ز گسِ مستِ خواب
 خطِ نو آغاز شدہ گر در دے
 فاستہ زو بر تن خورد شید موسے

مست رود چون بسوی می پرست
 عقل شود شیفته بیچاره مست
 هر که بیک جرعه او سر نهد
 بهیشش بسیند و برترود
 سے دهد و خون خورد و از دل تمام
 جرعه باقی نگذارد بحبام
 ورنشود مست حرف از شراب
 رو بنماید که بیفتد حسراب
 مست درو بیند و او سوے می
 او شده مست از می و مستان رو
 بسکه همه جور بود دور او
 هر که بود خون خورد از جور او
 از کف او دور و مادام خوشست
 در مثل جور بود هم خوشست
 مست بر وزدگر آید بهوش
 چوں بد باد و گوید که نوش
 در شده آواز ترنم بمسند
 ساقی ازین ساں حرفیان نغز
 شاه خوش و باد و کشان نیز خوش
 حاصل ازین مجلس فردوس من
 هر یک از ایشان ملکه نامدار
 صفت حرفیان زد و جانب قطاء
 بست و چون جرعه زمین بوس کرد
 جامے آنرا که بلب باز خورد
 خورد و بیاد رخ میمون شاه
 کرد سوے تخت بخرمت نگاه
 باز رسانیده سخن بر سما
 بانگ ندیمان قصید سرا
 گنبد سر پر ز صدای سرود
 روزن هر گوش پر از بانگ رود
 ساخته تا مجلسیاں گشته مست
 مرد بیک رو همه ساکنے بدست
 رشته جان ریشہ ہر امن
 زن و گر سوے بریشم زنی

صفتِ چنگ کہ بے مویست تن یکبار

موسے ساقِ دگرش تا بریں آویزاں

چنگِ سرافکنده بر سر ساخته	موسے بمویشس بہتر ساخته
یک شبہ ماہے ز سرانگنیتہ	سی شب و سی روز در آہنیتہ
نیم کمانے وز ہمش ہست چار	زخمہ پیکانشن بجاں کردہ کا
کشتی کا غد برو بجرشس گذر	کاغذ اوتاشدہ از رود تر
رشتہ کہ در گردن خود آورید	گردن اورا شدہ جبل الورید
شیخ عبا پوش بسزم شراب	پیر لے ساخته بہر شباب
گرچہ موعشوق کشندش سبہ	ہم دہد از نالہ عشاق اثر
بسکہ نماندش برگ از نالہ خوں	رگ بزنی خونش نیاید بروں
زاوہ بسے زخمہ کہ در جاں نہی	لیک شکم تا بہتیکہ تہی
پردہ زابریشم و از موطناب	گاہ بریشم گرو کہ موی تاب
صدفنِ باریک چو مو بافتہ	زاں ہمہ مو چند رسن تا فستہ
ہر سر موزاں رسن جاں نشان	ہست ز باریکو علی نشان
ہست لباسش ز بریشم مقیم	ہم نکشد پاسے بروں از کلیم

صفتِ کاسهٔ باب و بسرش کفچهٔ دست

که در آن کاسهٔ خالی است نغم چندا لوال

کاسِ رباب از شغیبِ دل نواز	برده دل از مردم جان داده با
نبض بگیرندش و رنجور نی	پڑه به بندش و مستور نی
زخمهٔ تیزش چو تراشیده گشت	حلق نه کاوا از خراشیده گشت
روس و ورق ساخته مسطر زرد	گرچه ننگد بکتابت سرود
زخمه زنا گشته ز بهرِ فغان	خونِ جگر خورده بزخم زبا
او چو زده راهِ حریفان بے	زخمه زده در حق او هر کس
راه زدن چون همه سازش بود	چون نیش زخمه نوازش بود
گرچه که ده جاسے گرفتش کنند	خود غلط افتد و رابست کنند
چوں به بلندی کشد آواز او	پرن در زهره شود ساز او
ور کند آواز خریں بے خروش	نشود آواز خودار هست گوش
کاسه تہی و ز نغمِ بیش او	دستِ کساں کفچه شده پیش او
بسته چو خوب بزرین رسن	طرفه که خرگنگ در سن درخن
خر شود از خوردنِ نشتر و وال	طرفه که خرساکن نشتر و وال

مسنرتھی کرد معلم مثال طفل صفت ساخته باگو شمال
 طفل بریشم گروتارش چار پرده دوشش ساخته زان چارتا

صفتِ نامے کہ ہر لفظ زوم دادن او

کلمہ مطرب پر باد شود چوں آبِ باں

نارے دہن بستہ و بسیار گوے	نارے مگوکش بفسوں مارگوے
مارسیہ کردہ بسورخ رہ	ماریکے بینی و سورخ دہ
مارشکر خوارہ و افسوں پذیر	گشت بدستِ گراں پارہ گیر
گاہ بصورت شدہ رنگی سلب	گاہ بمعنی شدہ رنگی طرب
طرفہ سیاہی ز عراق آمدہ	سوختہ در دستراق آمدہ
نیست دہن مات مگوئی سخن	نیست سخن مات بند می بہن
سرنگند پیش تو گرد م زنی	دم زند تا سراوشکنی
چوں ہوس آید بسرد و برشش	دور کند ہر چہ بود در سرشش
مطرب گیر نفس و سحر ساز	سر ز تنش کندہ و پیوستہ باز
گاہ سخن گشتہ سرا سر زباں	بہر نوا بودہ لبالب دہاں
باز کند لب چو زباں آورے	لیک زبانش لب و یگرے

گاہ زخشیکی چو شود گرم تاب ترود آواز سخا ہر بسز آب

صفتِ پرودہ واکِ پرودہ شناسانِ تنگ

کہ ہر دست نمایند سزراں دستاں

رود زنا نے ہمہ باریک سنج	برودہ برابر شیم باریک رنج
تارِ بریشم رگِ جاں ساختہ	جاں زرگِ چنگ بر انداختہ
این بصفیت مرغ نمودہ دوزنگ	مرغ و لے چکلِ بازش بچنگ
آں شدہ کنجشک بگاہ نوا	مرغ در آوردہ زروسے ہوا
گاہ ترنم بنواسے کہ خواست	جانب چپ بردہ شد از راہ راست
کہ بحیثی طرفے رود زن	پرودہ کشا گشتہ بوجہ حسن
کہ ز نوا زن کہ نوازندہ گشت	جانِ جانے بنوازندہ گشت
گاہ بر آوردہ نوا بوسلیک	دل شدہ چوں در بریشم سلک
کہ غنط ^{۱۲} انداز ہنرمند ^{۱۳}	تنگ شدہ عرصہ نہادند ^{۱۴} را
گاہ بہ نعماتِ تراندودہ گاہ	یافتہ در عرصہ باخرزراہ
گاہ بربچک چو معشوق تنگ	در زوہ در پردہ عشاق چنگ

۱۲ بوسلیک نام پرودہ موسیقی و سلیک بمعنی روندہ ۱۲

۱۳ در فریب دادن ۱۲ ۱۴ نام سرود ۱۲

گہ چو دل سو تنگانِ مسترق
 گہ ز مخالفت کہ نوازندہ ساخت
 گاہ سنسوخ دمِ نائی بکام
 بدلِ عاشق کہ بکشتن ستر است
 نیزہ زن چنگ تہمتن مثال
 بستگی بر بطن مشکل کشاے
 نغمہ چو در زیر و بم آہنگ برد
 ز مزمزہ سازگری در عراق
 سازگری را ہمہ خواہاں شدہ
 عقل مسافر شدہ زین کارگاہ
 گشتہ ازاں قول کہ تو الِ رست
 زخمہ زنگانہ ز بم تا بزم
 پیش چنان منطق طیر از قبول
 بزم چو زینگونہ شد از نامی نوش
 خاست دو مجلس بدوشہ یکسرہ
 ہر دو طرف سابقے بر پائے بست
 دور قبح چوں بدو سلطان رسید
 نامے نغاں کردہ براہِ عراق
 دوست بگشت ارچہ مخالف نوا
 داوہ بفرغانہ سنسوخ تمام
 راست چو تیر آمدہ تیزی رست
 رخس دواں کرد بزابل حوزال
 جاے کشادہ نیچے بست پائے
 زیر کشیدو بحینی سپرد
 کردہ باہنگ عراق اتفاق
 نغمہ اوتا بسپاہاں شدہ
 تیزی باختر ز کسناں قطع راہ
 گفت گہ راست گہ نیم راست
 گشتہ زبے جاے گے در نفیر
 فاختہ در باغ نسا ز و اصول
 وار شغب چنگ شد آسودہ گوش
 دور زدہ مہمیںہ و میسرہ
 داوہ از دست چپ دست راست
 نوردو خورشید بکیواں رسید

دور قمر رفت فلک راز سر
 کزد و قمر یافت دو دور قمر
 در سرشای ساقی دوران زود
 خواند هنیاب شراب ظهور
 هر چه تکی گشت زدی جام پر
 باز نبردند مگر پُر ز دور
 یعنی اگر کس تکی آید شاه
 دامن پر باز حسد بر آید راه
 چون اثر باده در آمد مغز
 طبع کشاں شد بغذالک مغز

صفت مائده خاص که از خوان بهشت چاشنی داد بهر کام و زبان لذت آں

گرم ترین کار گزارانِ خوان
 مایده کردند ز مطبخ روان
 خوا پنجه آراسته پیش از هزار
 بر همه الوان نعیم کرده بار
 بانگ وارو که ز آخر گزشت
 بلک زنده خوا پنجه صلابر گزشت
 گشت علم از خورشید ارجمند
 خوا پنجه ازاں ساخت پها بلند
 صد قح از شیر آب نبات
 در مژه همیشه آب حیات
 کرد گز بسوس حریفانِ خست
 کام می آلوده ز جلا شست
 شربت بگیر کز آن آب خورد
 جان گسته بتوان وصل کرد
 از پس آن دور در آمد بخواں
 دائره مهر شده دور نماں
 نان تنک صاف بر آن گون بود
 کز تنکی رو بدگر سو نمود

نان نگوئیم کہ قرص خورست
 نان تنوری ز طرب قبہ بست
 کاک^۱ دراں مرتبہ روترش کرد
 دید فلک گرمی ہر قرص نور
 ماہ بکاہید کہ خود را بخواں
 یافتہ سببوسہ ز تثلیث اثر
 خواند زبان برہ پلوئے بز
 پلوئے مسلخ ہلالی کشاد
 چرب دم و تہہ دو من بکیرہ
 خندہ بروں داد سیر گو سپند
 دنبہ کوہی کہ بسر خوا پنخہ بر
 صد نعم از ہر منطے دیگر پز
 پنخہ بے مزج بہر گوئی طسز
 صحنک حلوا ہمہ شکر مرثت
 تخم صابونی شکر نوید
 دادہ بے طیب معنبر براں
 عیسی اگر خوان بکش در خورست
 زانک بخوان شہ عالم شست
 لاجرمش روئے چناں ماندہ زرد
 قرصہ خور گرم ز خوان کردہ دو
 دیدیکے قرص دو سہ ریزہ ہا
 برہ بریاں شرف از قرص خور
 بر مسر پولاؤ کہ منی ارز
 طرفہ کہ سی غرہ بیک سلخ زاد
 چرب ترازد نیک آہو برہ
 ہم بجوانی شدہ دندان لبند
 دہ میر رفتہ و دو قرنش لبر
 مردم ازاں لب گزوا گشت مز
 از ولج و تہو و دراج و چرز
 چاشنیش از طبقات بہشت
 راست چو جامہ بسقیدی سفید
 خوردہ کافور تر و زعفران

در تن مردان مزه ذاتی شده
بهره خود برد چو کام از خویش
چند سرانی بمیاں ایستاد
جوشش تیزش که بجاں باز خورد
مایه خواں چون زمیاں خست برد
نوبت تهنول بجلس سپرد
ناطقه هم روح نباتی شده
یافت لذت دل و جاں پرورش
وز پئے هر نام فقا ع کشاد
صدگره از رسته جاں باز کرد
نوبت تهنول بجلس سپرد

صفت بیره تهنول که نزد همه خلق به از آن نیست نباتی همه مند و ستا

بیره تهنول که صدر برگ بست
نادره برگی چو گل بوستا
تیز چو گوش فرس تیز خیز
تیزی از ویافت گوش در
تیزی او آلت قطع بسزیم
پرگ و درگ ز نشانی زخول
طرف نباتی که پوشد در دهن
چون گل صدر برگ بیاد بست
خوب ترین نعمت هند و ستا
صورت و معنی بصفت هر دو تیز
داد بهر گوشش ز تیزی خبر
قول نبی رفته علیه السلام
لیک هم از برگ و دوش خون دل
خوش چو حیواں بدر آید ز تن

له در حدیث آمده است ان فی الهمند شجرة و در قها کا ذن الفری من آکا امن للذام والبر

یعنی در هند درختی است که برگ آن مثل گوش است هر که آنرا بخورد از جذام و بیص محفوظ ماند ۱۲

خوردن آن بونے دہن کم کند	سستی دندان ہمہ محکم کند
سیر خورد و گرسنگی دور دم شود	گر سہ را اگر سنگی کم شود
کس نخورد خوردہ دندان کس	و آنچه تو اس خورد دہن ست بس
از درد تعظیم قتادہ بہند	صد در تعظیم کثادہ بہند
نرخ ری رویش ز سہ خدمتگرش	چونہ و فوغل شدہ رنگ آویش
طرفہ کہ با اس سہ شریکیش پس	مرتبہ و نام ہوں رہت بس
گرچہ کہ آبش نبوی ہست بیش	کہنہ شود بیش کند آب خویش
گرچہ کہ از آب شود زرد و رو	لیک ز زردیش بود آہرو
برگ کہ باشد بد رختاں فراخ	زود شود خشک چو افتد ز شاخ
برگ عجب میں کہ گستہ زبر	وز پس شش ماہ بود تازہ تر
حرمتش از پیشگہ و پانگاہ	ہم بگد محترم و ہم بشاہ
شاہ چو زیں تحفہ تی کرد لب	باز رواں گشت ریح حق طرب
رقص بر آمد بستہ نم ز تاں	ز مزمہ بر خاست ز مطرب تاں

صفت نغمہ گریہ از زبان مطرب

کہ بسے سخن کند زہرہ چو گیند احوال

شد زن مطرب بنوا پروری انجمنی پر زمرہ مشتری

غمزہ زنائی ہمہ مردم فریب
 چاہِ زرخ روشن و صافی چو ماہ
 پر وہ برانداختہ چوں آفتاب
 روئے چو نور شید برافروختہ
 از رخِ شاں کادہ مقنع فرود
 زا بروئے خم پشت کماں ساخته
 ناوکِ شاں چوں شدہ بیڑن کپوش
 بستہ بلا در ہنمہ در شش بلا
 رشتہ در بستہ برو از دوسوی
 سی مہ یکروزہ فلندہ بگوش
 خوبی شاں بکے یکے صد شدہ
 از کفِ خود آئینہ بنادہ پیش
 موئے میانِ سر شاں فرق جو
 جعد کہ پیچہ ہر پاسا و خرام
 بر زبیں افگندہ چو گیسوئے خویش
 سیبِ زرخِ خالِ زرخِ تخمِ سیب
 روئے ناگشتہ چو آبی بچاہ
 کردہ بیک غمزہ جملے خراب
 جان کساں ز آتش خود سوختہ
 رفتہ بچہ ماہ مقنع فرود
 تیر مژہ نیم کشش انداختہ
 دیدہ سپر کردہ سیاہی خویش
 دادہ بہ بیہوشے عالم صلا
 چوں قطراتِ عرق از گرد روی
 حلقہ بگو یک مدی روزہ گوش
 حلقہ بگوش زرخ خود خود شدہ
 دیدہ زرخ خود کف دست خویش
 شکل ملال آمدہ بفسق ہو
 ماہی ساق آمدہ در پاسے دم
 رفتہ رہ خویش ہم از موئے خویش

لہ مقنع حکیم بخشی کہ ز صنعت خود از چاہِ نختت ماہ بر آوردہ بود لہ بلا در روئے از سمیات

کہ آزابہ ہندی بھلا وہ گویندہ نام زیورہ است کہ زباں بر سر بندند

قامتِ شاہِ سرور کے رہیں
 یافتہ از نغمہ گلو شاہِ خراش
 سینہ بے خستہ و دل کردہ ریش
 قامتِ شاہِ بود بپا کو فتن
 رقص کناں چوں بز میں پازوند
 از روش جنبش و ستانِ شاہ
 ہر کہہ دراں شعبہ ہمشیار بود
 دور چو دوراں خوشی تازہ کرد
 ہر کس از آنجا کہ مزاج می ست
 این سخن سلک گہر کردہ صنم
 چرب زباناں شدہ شکر دہن
 رمز بہر حمیلہ نمی گشت حل
 وقتِ خوش و خوش منشاں بآدہ کش
 گفت ز خاصاں بیکے شاہِ شرق
 آورد و پیش کشد ز اختصاں
 رفتہ شبانہ باورنگ گاہ
 انچہ گزر بر نفس شاہ کرد

پر ز گل از ساعد شاہ آستین
 صوتِ خراشیدہ شاہِ جانِ خراش
 ہر نفس از تیزی آواز خویش
 گیسو کے مشکیں بز میں رو فتن
 و رقص ناہید لگد ہا زوند
 مجلسیاں ہر ہمہ چہ سرانِ شاہ
 مست نہ از مے کہ زویدار بود
 راہ تکلف سوائے درواں کرد
 داد بروں ہر چہ مزاج وی ست
 او سخنِ خویش ربوں داد ہم
 چرب زباں گشتہ زمغہ سخن
 بلک ہی کرد حکایت بدل
 وقتِ شاہ از خوشی وقت خوش
 تار و داز آب گذار چو برق
 تختِ زر و تاج زر و پیل خاص
 کرد رواں حملہ بفرمانِ شاہ
 در نفسے حاضر در گاہ کرد

صفت تاج مکتل که پسر یافت از شاه
آن پسر که ز سر کس تاج ستد از خاقان

تاج مکتل بدراز هر طرف	یافته ماهی ز تر یا شرف
جفت ندیده در تاسفت او	مهره پیشانی شه جفت او
گوهرش از شاه شده سر بلند	بلک ز شه یافته گوهر بلند
فرق نشین شه والا شده	موج گهر بر سر دریا شده
هر درو گوهر که بر آه انگلند	خود دهد و بر سر شاه انگلند
نیت سرش کو بدوم سر رود	یکسر از آن بر سر شه برود
بس کفشانده بسر شه گهر	رشته گوهر شده بهر موی سر
سر شده بر فرق بلند افسران	و آمده بر سر ز همه سوران
او سر شه را گهر آراست کرد	شه بهتر ک بسرش جای کرد
چون ز سر شاه جهان برگزشت	گرد جهان رفت از دسرگزشت
شاه بدولت بگهر باریش	تخت ستد تاج بسر باریش

صفت تخت که همچون فلک ثابت بود
وازشه شرق بخورشید شرف داد مکان

تخت نگویم کہ سپہ بلبند
 بہر سر تا جوراں تکیہ گاہ
 اوج مکاں یافتہ ز امکان ملک
 بازوے او دستگیر شہریار
 پانکند عرش بہ پیشش فراز
 ساختہ از چوب و گرفتہ بزر
 پاش چہار و نکند رے گشت
 کردہ جہاں را بسکونت خدم
 صد قدم آید جم و خاقاں بہ پیش
 شستہ مربع بہ باطن زمین
 پایہ او شاہ بجائے کشید
 منزلت ملک چو جا ہمیش داد
 پیش شکوہی کہ شہنشاہ رست
 ہفت سرریاز شرفش بہر ہند
 تکیہ بدو کردہ سران سپاہ
 چار طرف کرد و دارکان ملک
 مملکت از دستگش پاندار
 گر ہمہ تا عرش کند پادراز
 چوب نئے یافتہ پایش ز سر
 کزالت ہر شاہ شکر پائے گشت
 ثابت مطلق بہ ثبات قدم
 او زودیک قدم از بجائے خویش
 بر سر او شہ شدہ ز انوشیر
 گوہم از انجائے بجائے رسید
 خویشتن از کبر بجائے نہاد
 کیست جز از نئے کہ نہد پادراست

صفت پیل کہ شہ داد بفرزند عزیز

کہ شد از جنبش او کوہ چو دریا لرزاں

پیل چو کوہ ہے کہ بود بے سکوں

چارستوں زیر کبے ستوں

واں خیل ز زینش بقر و شکوہ
 سو دیگر دوں سر شگرف سکا
 پیش خرطوم بسان کند
 از در آن کوہ شدہ پایچ
 در زمین آنجا کہ سر افراختہ
 گر بدل غار بو و جاے مار
 در دم اورا ہوا ختم فتہ
 بر شدہ بالاد و سوارش بند
 در تہ پا کوہ زمیں ساسے او
 زان سپر انگیزنے سہناک
 شاہ ز بندی کہ با پیش فلکند
 گر مثل پائے بر آرد ز جانے
 کشتی علاج ست تو کوئی رواں
 کشتی و در معبہ ملکش گزر
 گوش کہ با چشم ہی کرد لاغ
 طرفہ کہ آن مروجہ ز آسیب باد

سایہ ہی کرو ببالائے کوہ
 رنگ شفق زوشدہ شگرف سا
 از درے افتادہ ز کوہ بلند
 مار از ویافتہ در غار پیچ
 مار ز سر عتار ز پاساختہ
 زو بدل مار شدہ جاے غار
 باؤنیش سلسلہ باہر سم فتہ
 چوں دو پیادہ بہ پس پل بند
 پایہ کوہے بصفقت پاؤ او
 در تہ پائش سپری گشتہ خاک
 مات شدہ صد شہ از ان پل بند
 سلسلہ فریاد بر آرد ز پائے
 گشتہ دو گوشش ز دو سو باد بان
 لنگر کشتی شدہ صندوق ز
 مروجہ بود بہ پیش چرخ
 ہیچ گزند ہی بحسب اغش تداو

رسد چو در حمله نهد گاه کین
 بر کشد از تارک بدخواه مغز
 در صف کین کرده بدن را سبزه
 خشم ترشش را که بدن را درید
 گاو ز کین کز سر دندانش حبت
 چون جرسش در روش آواز داد
 و رفتن بر کشد آوا بلند
 بانگ بلندش زده بار عد کون
 خورده ز خم خانه دولت شراب
 از می شهبس که رخس یافت نگ
 تا ز می مجلس شه مرزده یافت
 الغرض آن پیل و همان تاج تخت
 دیدش همنه چو مهیا به پیش
 گفت که این افسر این پیل و گاه
 تا چو صلاحی بسیار ره برد
 نیست مرا بهتر ازین هیچ چیز
 هدیه من جمله زمین در پذیر
 ز آدمیاں حاصله گردوزین
 وزین دندان کسند این کاغز
 خون عدو خورده بدن را سبزه
 زان ترشی کندی دندان ندید
 شیر فلک رازد و در هم شکست
 گنبد گردنده صد ابا ز داد
 گوش فلک نشود الا بلسد
 ابرینش بدم داد بوس
 مست شده کرده جهانی خراب
 کرد فراموشش خورشامی بنگ
 بنگ را کرد و مجلس شتافت
 کال نزد جرنجبد او نذخت
 روی کرم کرد و بد لبند خویش
 بهر ترا داشته بودم نگاه
 هدیه این صلح همین در خورد
 تا و هم از دیده چشم عزیز
 خاص کن اندر نظیر نظر

شاہ بنظارہ این ہر سہیں
 صنعت لکھنوی ازاں تخت تاج
 پیل کے خود چہ تواند ستود
 ہست سہ چیز آنکہ چو آرند پیش
 بوزنہ و طفل سخن گو و پیل
 ہست خود این وصف بہر پیل ہفت
 کس شہزاد کنڈاں وصف راست
 از پدر این جملہ شہر نیکنام
 ہم بزماں تخت ہماں نصرت
 تاجوراں بر سر آں تخت زر
 باز دو گنجینہ گرہ کردہ باز
 کرد پدر رٹے بد بند خویش
 لیک دوسرت دگرم در دست
 اولم آنست کہ پتر سپید
 دویش آں شد کہ کلاہ سیاہ
 از پدرت ایں دو مرا یادگار
 من بتوانم کہ بجایے سری
 ماند عجب بلکہ ہمہ جن و انس
 داد بزرگ ہمہ چین را تسلیج
 کس لصفیت نیز چناں کم شنو
 پیش کشد دل چو بہیند پیش
 دیدہ ام ایں را تجارب دل
 خاص بہ پیلے کہ تو اں پیل گفت
 من کہ بدیدم بہ از پیش منراست
 گشت پذیرند و بیسل تمام
 تاج ہماں بر سر سلطان گرفت
 ہر دو شستند کمر با کمر
 کہ سخن از رمن شد و گاہ راز
 کار زویم جسدہ بر آمد پیش
 گر لبر آید تو ام در خورست
 بر سرم آید ز تو دارم مہنید
 ہم تو نہی بر سر صاحب کلاہ
 زو بتو آمد تو بن و اسپار
 زیں کلاہ چہت کہ ہم سروری

لیک چوتختِ پدرم جای تست
 تا سرم این هر دو بزرگی بسر
 مرد یک چشم بزرگان شنود
 آنچه دل شاه ز من چشم داشت
 نیست دگر آرزویم نیز پیش
 تا جور آن وعده که از شاه یافت
 مستی دولت بسرش بود تیز
 خاست پیا تا جورِ سر بلند
 فلکِ فلک مرتبه را پیش حبت
 او بشرف خانه دولت شتافت
 نوش همی کرد می دل فروز
 روز شوش خوردن می کار باد
 تیغِ طفر تو ز سر انداز رزم
 این غزل بنده که بتوان شنود

غزل

مہر بکشاے لعل میگوں را
 مست کن عاشقانِ محزون را
 رخ نمودی و جان من بردی
 اثر این بود سال میوں را

از توبه این سکه که کرد و دست
 ہم ز پدرباید و ہم از پسر
 سوسے سر و دیده اشارت نمود
 فاصد شاه است کہ بر من گشت
 کال ببرت بنگرم از چشم خویش
 حاجت خود را بوقا راه یافت
 دولت مرست بگفتش کہ خیز
 وعده دیدار بفر افکند
 رجعت خود کرد بمنزل دست
 شاه بدولت شرف از خانه یافت
 در شب دولت ہمہ شب تا بروز
 روز بداندیش شب تا رباد
 عود عدد و سوز طرب ساز بزم
 حال منش گفت بہنگام چود

دلِ من کشتہ شد بقاے تو باد
 از درونم نے روی بیرون
 نامِ لیلی بر آید اندر نقش
 گریہ کردم بختہ بکشادی
 بیش گشت از لب تو گریہ من
 ہر دم الحجی دم برخت
 گفت خسر و نگیرت ماناک
 چہ تو اں کر حکم بچوں را
 در گشتے درون و بیرون را
 گر بریزند خونِ مجسوں را
 لبِ شکر نشان میگوں را
 شد ہر چند کم گشت خون را
 گر چہ خوانند بر گل افسوں را
 غایت سلب گشت افسوں را

صفتِ صبح و کلاہِ سیاہ و چترِ سپید

رفتنِ شبِ پدید روز و شبِ نور افشاں

صبح بر آورد چو چترِ سپید
 کالبدِ چرخ ز زریں کلاہ
 کوس سحر کہ فلک آوازہ گشت
 یافت ضیا گنبدِ آئینہ رنگ
 تیغ کشید خستہ عالم فروز
 ابروے مہ تاب سحر چشمِ دشت
 چشمہ نور شد ز مویح کہ راند
 بست سیاہی بسپیدی اسپد
 دوخت زہ زریں کلاہ سیاہ
 دید بہ روز ز سر تازہ گشت
 رفت بروں آئینہ چین رنگ
 لشکرِ شب کرد ہزیمت ز روز
 کش فلک از دستہ بخاہد نکاشت
 ابروے مہ شستہ شد و دستہ ماند

شب که سفیدیش در آمد بمی
 صبح سپیده که درین حق بخت
 زنگی شب کرده سپیده برو
 صبح چنان زلف تر شب بخت
 طره شب اچو زخم یافت تر
 مرغ سحر شانه صفت افسرش
 یعنی اگر نغمه بیکه زخم
 باد صبا پرده شب برگرفت
 دیده شب روشنی آفت از کرد
 خواب که در دیده مردم نشست
 صبح بیکدم که بروں زو بلاغ
 شمع هم از دوری شب جان نبرد
 خلق در آمد نمباز و دعا
 دانه در انداخت شب اند خرب
 مشعله صبح که شد نور وار
 از تفت آن شعله که در تاب شد
 بنوع زبیں دم که دما دم گرفت
 هم نشدش رنگ سفیدی ز رو
 حقه نگوں بود سپیده برخت
 خنده زناں شد فلک از چارو
 کاتب حکید و نم شب نام یافت
 شانه ز سر داد خرو سحر
 شانه آواره شده بر سرش
 تو هم ازین ازه ببر گرد نم
 مرغ سحر نغمه تر در گرفت
 کوری خفاش نظر باز کرد
 شب بیباں کرد و ز مردم بخت
 کشته شد از لب بی صد چراغ
 سوخته شد اول و آنگاه مرد
 قامت خود کرد و موزن دو تا
 قرص شد آن دانه ناکرده آس
 ساخت یک شعله ز چندین شرا
 سیم کواکب همه سیما ب شد
 آتش خورشید بعالم گرفت